

10. Казначеева Д.В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія, кримінально-виконавче право» - Харків, 2011. - 27 с.
11. Рекомендации Комитета министров Совета Европы от 24.09.2003 «Про условно-досрочное освобождение»// Международное право, 2006. - №1. С. 43-47.
12. Дащенко О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. В. Дащенко. – Запоріжжя, 2009. – 19 с.
13. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»// [електронний ресурс]. Джерело доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>
14. Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»/[електронний ресурс]. Джерело доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/264/94-вр>
15. Положення про спостережні комісії [електронний ресурс]. Джерело доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-п>
16. Хегай Л.В. Испытательный срок при условно-досрочном освобождении от наказания/ Л.В. Хегай// Вестник Московского ун-та. - 1982. - №4 - С. 52-57.
17. Ткачевский Ю.М. Условно-досрочное освобождение от отбывания наказания// Вестн. МГУ. Сер. 11, Право. - 1997. - №2 - С. 10-17.
18. Богатирьев І.Г., Халимон С.І. Кримінально-виконавча інспекція як суб'єкт запобігання злочинам: Монографія. - Х.: Харків юридичний, 2009. - 320 с.

УДК 94 (477.87)

О.С. КУХАРЧУК
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАКАРПАТТІ В 20 - 30 РОКИ ХХ СТ.

Історія зародження та становлення професіонального українського театру на Закарпатті тісно пов'язана з творчим життям Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921-1929), який Василь Гренджа-Донський, поет, письменник, драматург, один із перших театральних критиків Закарпаття назвав «Святиною рідної культури, рідного слова, трибуною української національної ідеї, одним із найяскравіших здобутків в історії національно-культурного відродження в Закарпатській Україні першої третини ХХ століття» [1].

Після краху Австро-Угорської монархії за Сен-Жерменським договором від 10 вересня 1919 р. Закарпаття на обіцяних правах автономії з офіційною назвою «Підкарпатська Русь» було введено до складу Чехословаччини. Чехословацький уряд зобов'язався задовольнити національні права та потреба народу в усіх галузях народного життя, в тому числі й культурі, у створенні професіонального театру, якого до цього часу на Закарпатті не було. В цих умовах чи не вперше уможливилася реалізація автономної державності Підкарпатської Русі як складової федерації Чехословаччини. Національна ідея виникла на ґрунті національного відродження в Українській Народній Республіці (УНР) та Західно-Українській Народній Республіці (ЗУНР), злучених в 1919 р. в одну державу, яка, на жаль, проіснувала недовго, а її активісти змушені були емігрувати за кордон.

На початку 20-х років ХХ ст. ЧСР стає центром української еміграції з наданням емігрантам прав на проживання, працю й освіту. Для вирішення їх проблем у 1921 р. було створено Український громадський комітет (УГК), який очолив визначний український учений, культурний і політичний діяч Микита Шаповал. Серед багатьох питань найбільшу увагу УГК зосередив на організації українських освітніх закладів у Чехословаччині. Найвідомішою українською вищою школою не тільки в Чехословаччині, але й у світі був Український вільний університет, який у 1921 р. переїхав з Відня до Праги (серед професорів УВУ був і театрознавець Д. Антонович). У 1922 р. на загальних зборах УГК було створено комісію щодо заснування Української господарської академії в Подебрадах. У 1923 р. з ініціативи УГК було створено на базі Українського товариства пластичного мистецтва ще один навчальний заклад – Українську студію пластичного мистецтва, яка готувала майбутніх митців і мала високий авторитет не тільки серед українців, але й чехів. У 1923 р. у Празі розпочав свою роботу Український високий педагогічний інститут Михайла Драгоманова. УГК сприяв також переведенню української гімназії з Ланьцута (Польща) до Праги. Українська реальна гімназія почала свою діяльність при Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова у 1925/1926 навчальному році. Пізніше її було переведено до Ржевниць, а потім – до Модржан.

Визнання в грудні 1919 р. Академією наук Чехословацької Республіки «малоруської літературної мови» (тобто української) мовою Підкарпатської Русі спричинило масовий приплив на Закарпаття українських емігрантів (освітян, юристів, митців). Серед митців – мігрантів були учасники таборових театрів українських військовиків, інтернованих у Німецькому Яблонному, Ліберцях та Йозефові (ЧСР). У липні 1920 р. до Ужгорода прибула на чолі з диригентом Олексою Приходьком вісімнадцятичленна група розформованої Української республіканської капели (очолюваної у 1919 – 1920 рр. О. Кошицем) і дав хорівий концерт, що мав великий успіх. Через місяць хорова група трансформувалася у музично-драматичне товариство «Кобзар», яке з українським репертуаром успішно гастролювало Закарпаттям та Словаччиною.

Чехословаччина була багатонаціональною парламентсько-президентською державою з багатопартійною системою. У союзі з такими партіями українського спрямування, як аграрна (Є. Бачинський), християнська народна (А. Волошин), праве крило селянської партії (С. Клочурак, А. Штефан), українська соціал-демократична (Ю. Ревай), нова генерація закарпатською інтелігенції (світогляд якої формувався під впливом празького осередку української професури з частиною емігрантів, що мали особливе суспільне підготування вишкіл, отримані в добу Української революції) створюють громадські організації, товариства, клуби, видавництва, спрямовуючи їх культурні й політичні рухи на відродження української культури. Провідниками національної ідеї стають видання: «Русин», «Наука», «Свобода», «Пчілка» та інші. Осередками культури є такі громадські клуби: «Руський клуб» (1919), «Руський культурно-просвітний комітет» (1919), при

якому Д. Стахура та І. Панькевич засновують драматичний гурток, що влаштував вечори пам'яті Т. Шевченка.

У 1921/1922 навчальному році вихідці із Закарпаття створили «Союз підкарпатських русинів – студентів у Празі». У 1927 р. при «Союзі» з ініціативи Ю. Шерегія був створений студентський драматичний гурток «Верховина», який у 1938 р. став основою театру Карпатської України – «Нова сцена».

У травні 1920 р. створено Товариство «Просвіта» в Ужгороді, головою якого обрано одного з найактивніших діячів українського національного руху в Підкарпатській Русі – Юлія Брашайка, заступником і головою театральної комісії – Августина Волошина. Товариство «Просвіта» проводило наукову та видавничу діяльність, розповсюджувало літературу, організувала читальні, при яких працювали драматичні гуртки. Проте одним з найважливіших досягнень в історії відродження української культури на Закарпатті було заснування першого українського професійного театру під назвою «Руський театр Товариства "Просвіта"» в Ужгороді (1921-1929 рр.), який відіграв роль носія національної ідеї, епіцентру найяскравіших національно-культурних здобутків. У його оточенні і на сцені публічно звучала жива українська літературна мова, українські пісні, відроджувались звичаї і обряди – відтворювалася історія нації. На його діяльності чітко простежується зміна ціннісних орієнтацій в історії культури Закарпаття на еволюційному шляху від аматорського «будівництва» до «професійного просвітництва» європейських зразків.

Після гастролей Руського театру під керівництвом М. Садовського в червні 1922 р. у Празі з виставами «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» М. Старицького, «Бондарівна», «Суєта» І. Тобілевича, «Молода кров» В. Винниченка, «Ревізор» М. Гоголя, «Ліс» О. Островського (останні дні в українських перекладах) столична преса писала, що ця трупа матиме величезне значення для Ужгорода і для Підкарпатської Русі [19].

Нові успіхи і вищий мистецький рівень продемонстрували другі гастролі (1924) Руського театру в Празі з виставами: «Гріх» В. Винниченка, «Гартюф» Ж.-Б. Мольєра, «Батько» А. Стріндберга, під мистецьким керівництвом О. Загарова. «Якщо театр здався нам при минулому гостюванні, - відзначала столична газета «Pravo Lidu», - якоюсь перспективою, то тепер, під час гастролей, наближається значно до висоти, якої вимагає культура сучасного театрального смаку» [20]. Відродження української культури на Закарпатті супроводжувалося непримиренною боротьбою т. зв. українофілів, русинофілів та русофілів. Опонентом «Просвіти» стало «Русское культурно-просветительное общество имени Александра Духновича», засноване 27 березня 1923 р., яке очолив Євменій Сабов [2].

У січні 1926 р. урядова статистика зареєструвала на Закарпатті 158 культурно-освітніх, творчих, політичних та інших громадських організацій [15, с. 349]. Успішні суспільно-політичні кроки української культури сприймалися урядовими чинниками насторожено. Прага втручається в культурно-освітні

справи, намагаючись тримати цей процес під своїм контролем, а Міністерство внутрішніх справ, судові органи відмовляють у легалізації громадських організацій, повертають їхнім засновникам статuti, мотивуючи це вживанням самовизначення «українець», «український», що ніби не є відповідною назвою для місцевого населення, суперечить нормативним актам. За порушення цих вимог застосовувались суворі покарання, з виселенням за межі Закарпаття, як це було з Л. Бачинським, який запропонував на Першому з'їзді української молоді перейменувати назву краю «Підкарпатська Русь» на «Закарпатську Україну». З часом така доля спіткала акторів Руського театру Миколу Самойловича, Ольгу Дівнич, драматурга Спиридона Черкасенка. Через назву «Українська Земля» не міг вийти вчасно (1926) часопис, заснований і редагований В. Гренджею-Донським, він побачив світ тільки в 1927 р. під назвою «Наша земля» [24].

Під протекторатом культурного референта Підкарпатської Русі К. Коханого наприкінці 1920-х років створена спілка громадських організацій «Народно-Просвітній Союз», головою якої було обрано відомого політичного діяча Закарпаття русофільської орієнтації архidiaкона Стефана Фенцика. Спілка визнала культурну політику в краї, розподіляла державне фінансування між культурно-освітніми товариствами. У грудні 1929 р. було повністю припинено державну дотацію Руському театрові, що і призвело до його ліквідації. Стає зрозумілим, що політика чехословацької влади щодо української культури на Закарпатті на перших порах була обнадійливою демократичною, згодом обудною грою з українцями. А саме функціонування Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921-1929) зумовлюється прагматизмом чехословацького уряду, який вважав український театр рекламною індустрією своєї діяльності [4].

Наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст., коли проти української інтелігенції в Радянському союзі почалися преслідування і репресії, на західноукраїнських землях, які опинилися під владою чужих держав, ставлення владних структур до місцевих українців різко змінюється. Спрацювало відоме і в ЧСР правило, що в кожній демократії провідне місце займає панівна нація. Тож на Закарпатті почався стрімкий процес «чехізації» [1].

Проте перше десятиріччя 1919-1929 рр. доля Підкарпатської Русі у складі ЧСР було означене вирішенням мовного питання, відкриттям навчальних закладів, заснуванням громадських та творчих об'єднань, створенням мистецьких колективів, які базували свою діяльність на українській національній ідеї. Закарпатці навчилися від українців Наддніпрянини та Галичини політичної боротьби, від чехів – демократії та політичної культури, що зумовило зростання національної свідомості, виростило нову інтелігенцію, яка відчувало свою приналежність до українського народу і у вирішальний для краю час взялася за розбудову незалежної європейської держави – Карпатської України.

Література

1. Андрійцьо В.М. / Руський театр Товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921-1929). Перший український професійний театр на Закарпатті: Монографія. Ужгород: Гражда, 2012. – 232с.
2. Волошин А. Вибрані твори / Августин Волошин. Упорядник, автор вступної статті та приміток О. В. Мишанич. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – 528с.
3. Волошин А. Промова на відкритті Руського театру Товариства «Просвіта» в Ужгороді / Августин Волошин// Бирчак В. Руська читанка для IV класів гімназійної і горожанських шкіл. Взори поезії і прози. Друге незмінне видання// Володимир Бирчак, - Прага, 1928. – с. 235 – 237.
4. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України (щоденник / Мої спогади// Упорядкування і примітки Д. М. Федаки (Василь Гренджа-Донський. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 56 с.
5. Гренджа-Донський В. Я теж українець. Упорядкування, передмова та примітки В.І. Ільницького. Василь Гренджа-Донський – Ужгород: Закарпаття, 2003. – 518 с.
6. Загаров О. Мистецтво актора/ Олександр Загаров// Театральний радник. – К.: Видання «Дніпросоюзу», 1920. – кн.. III. – с. 1 – 3.
7. Ігнатювич Г. Від гасниці до рампи: Нариси з історії театру на Закарпатті / Гнат Ігнатювич, - Ужгород : Поліграфцентр «Ліра». 2008. – 4. 1. – 344с.
8. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина: Науково-популярне видання/ Олекса Мишанич, - Ужгород : «Закарпаття», 2002. – 480.
9. Пилипчук Р. Я. Український аматорський театр на Закарпатті (50-60-і роки XIX ст.) / Р. Я. Пилипчук// Народна творчість та етнографія. – 1966. - №1. – с.18-27.
10. Протоколи засідань Головного відділу Товариства «Просвіти» в Ужгороді за 1920 – 1934 р. - Бібліотека Товариства «Просвіта». Книга I.
  1. Протокол засідання № 4. – 1929. – 20 липня. – с. 6 – 8.
  2. Протокол засідання № 14. – 19 грудня. –с. 24 – 27.
  3. Протокол засідання № 15. – 1920. – 27 грудня. – с. 28 – 30.
  4. Протокол засідання № 16. – 1921. – 11 січня. – с. 31 – 33.
  5. Протокол засідання № 18. – 1921. – 2 лютого. – с. 31 – 39.
  6. Протокол засідання № 2. – 1921. – 29 червня. – с. 62 – 64.
  7. Протокол засідання № 7. – 1921. – 20 серпня. – с. 74 – 75.
  8. Протокол засідання № 8. – 1921. – 29 серпня. – с. 76 – 77.
  9. Протокол засідання № 9. – 1921. – 19 вересня. – с. 79.
  10. Протокол засідання № 33. – 1923. – 10 серпня. – с. 215 – 217.
11. Шелепець В. Всі виразно сказали, що ми є українцями. / Володимир Шелепець. // Срібна Земля. Фест. – 2009. – 5 – 11 березня - №9 (661).
12. Шерегій Ю.-А. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945/ Юрій-Августин Шерегій. Редакція і вступні статті В. Маркуся і В. Ревуцького. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Львів: Словацьке педагогічне товариство в Братиславі, 1993. – 414 с.
  13. Вперед. – 1923. – 5 січня.
  14. Народ. – 1920. – 9 листопада.
  15. Нова Сцена. – 1939. - №1. – 20 с.
  16. Нова Свобода. – 1938. – 18 грудня.
  17. Руська Нива. – 1921. – 25 серпня.
  18. Руська Нива. – 1921. – 1 вересня.
  19. Руська Нива. – 1923. – 3 травня.
  20. Свобода. – 1926. – 1 квітня.
  21. Українське слово. – 1935. – 29 серпня.
  22. Uj Kózlöny – 1927. – 27 січня.

23. Lidove Noviny. – 1939. – 4 січня.

24. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО): ф. 72. – ОП. 2. Спр. 11 Од. 3б. 5. // Книга протоколів засідань дирекції Руського театру.

25. 1) Од. 3б. 5. – с. 29. 2) Од. 3б. 5. – с. 53 – 54. 3) Од. 3б. 5. – с. 55 – 56.

Садовський М. Підкарпатщина. – Центральний державний архів України у Львові. – ф. 314, ОП. I. Справа 20.

УДК 94(477.87)

О.О.МАЛЕЦЬ

Мукачівський державний університет

Н.Б.МАЛЕЦЬ

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ У НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Закарпаття здавна характеризувалось значною етнічною строкатістю. Але національні та етнічні меншини після Другої світової війни склали лише 21,5-25% загальної кількості населення краю. Включення Закарпаття в радянську державно-політичну систему по-різному позначилось на становищі, етносоціальному і етнокультурному розвитку національних меншин. Як тільки в Закарпаття увійшли радянські війська, почались репресії проти місцевих угорців і німців, яких віднесли до ворожих націй [1, с. 25]. Уже в листопаді-грудні 1944 р. на підставі постанови Військової Ради 4-го Українського фронту № 0036 було розпочато чистку угорського і німецького призовного чоловічого населення. Всі вони були прирівняні до військовополонених і направлені до різних таборів. Ті з них, що перебували у Свалявському таборі, використовувались на відбудові залізниці Волівець–Мукачево. Умови праці там були настільки важкими, що буквально через 1,5 місяця з 5430 військовополонених близько 3 тис. виснаженими і хворими були повернені до табору [2, с. 163].

Недостатність промислового розвитку та політична кон'юнктура були тими факторами, які затримували соціально-культурне будівництво в угорських поселеннях. Школи, бібліотеки, клуби, лікарні, дитячі садки і ясла тут споруджувались переважно за кошти колгоспів і радгоспів, і лише зрідка – за державні капіталовкладення [3].

В особливо тяжкому стані в 60-ті роки опинилась угорська школа та освіта рідною мовою. Хоча на словах проголошувалась рівноправність всіх національних груп, але на практиці повсюдно відчувалась дискримінація неросіян. Особливо відчутно це було в сфері народної освіти [4, с. 224].

Ліквідувати дискримінацію угорців у галузі освіти вдалося лише в умовах незалежної України. Про це свідчить те, що в 1998 р. в Закарпатті працювало 95 шкіл з угорською мовою навчання (1 школа на 1621 чоловік), із них 22 середні (17 середніх шкіл, 4 гімназії, 1 лицей), угромовні групи в Мукачівському відділенні Івано-Франківського педагогічного університету, в Ужгородському культосвітньому училищі, Берегівському медучилищі, Берегівському профтехучилищі, та угорське відділення Ужгородського державного

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>